

Abduqodir Shakuriy pedagogik merosining bugungi ahamiyati

Begoyim Umidbek-qizi Toshmuhammadova

Ilmiy maslahatchi: M.M.Mirzakarimova

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadidchilik harakatining faol namoyandalaridan biri Abduqodir Shakuriyning ma'rifatparvarlik qarashlari keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotda Shakuriyning ta'limni isloh qilish, yangi usul maktablarini joriy etish, milliy o'zlikni anglashni kuchaytirish, yosh avlodni axloqiy komillik ruhida tarbiyalash hamda jamiyatni ma'rifat asosida yangilashga qaratilgan g'oyalari ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Maqolada Shakuriyning pedagogik faoliyati jadidchilik harakatining umumiy maqsad va vazifalari bilan uzviy bog'liqlikda ko'rib chiqiladi. Uning qarashlari faqat tarixiy hodisa sifatida emas, balki milliy ta'lim taraqqiyotining muhim bosqichi sifatida baholanadi. Shuningdek, muallifning maktab, o'qituvchi shaxsi, o'quv dasturlari, dunyoviy va diniy bilimlar uyg'unligi haqidagi fikrlari zamonaviy pedagogik konsepsiyalar bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tarixiylik va izchillik tamoyillari asosida manbalar o'rganildi, Shakuriyning faoliyati jadid ma'rifatchiligi kontekstida baholandi. Uning g'oyalari milliy uyg'onish jarayonining tarkibiy qismi sifatida talqin qilinib, bugungi ta'lim tizimi va ma'naviy islohotlar nuqtai nazaridan ahamiyati ochib berildi.

Kalit so'zlar: jadidchilik, yangi usul maktabi, milliy uyg'onish, ma'rifatparvarlik, pedagogik islohot, axloqiy tarbiya, milliy tafakkur, ta'lim modernizatsiyasi

The current significance of the pedagogical heritage of Abdukadir Shakuri

Begoyim Umidbek-kizi Tashmuhammadova

Scientific advisor: M.M.Mirzakarimova

Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: This article comprehensively analyzes the enlightened views of Abdukadir Shakuri, one of the active representatives of the Jadid movement. The study sheds light on Shakuri's ideas aimed at reforming education, introducing new-method schools, strengthening the awareness of national identity, educating the younger generation in the spirit of moral perfection, and renewing society on the

basis of enlightenment. The article examines Shakuri's pedagogical activity in close connection with the general goals and objectives of the Jadid movement. His views are evaluated not only as a historical phenomenon, but also as an important stage in the development of national education. Also, the author's ideas about the school, the personality of the teacher, the curriculum, the harmony of secular and religious knowledge are analyzed in comparison with modern pedagogical concepts. During the research, sources were studied based on the principles of historicity and consistency, and Shakuri's work was evaluated in the context of the Jadid Enlightenment. His ideas were interpreted as a component of the process of national awakening, and their significance from the point of view of today's education system and spiritual reforms was revealed.

Keywords: Jadidism, New Method School, National Awakening, Enlightenment, Pedagogical Reform, Moral Education, National Thinking, Educational Modernization

XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Turkiston ijtimoiy-madaniy hayotida tub burilish jarayoni boshlandi. Ana shu tarixiy sharoitda shakllangan jadidchilik harakati millatni ilm-ma'rifat orqali uyg'otish, jamiyatni isloh qilish va zamonaviy taraqqiyot yo'liga olib chiqishni maqsad qildi. Ushbu harakatning faol namoyandalardan biri - Abduqodir Shakuriy bo'lib, u ma'rifatni millat ravnaqi va istiqlol tafakkurining poydevori sifatida talqin etdi.

Jadidchilik harakati eski maktab tizimining samarasizligi, ta'lim jarayonida yodlashga haddan tashqari berilib ketilganligi, dunyoviy fanlarning yetarli o'qitilmasligi kabi muammolarga tanqidiy munosabat bildirdi. Shakuriy ham ana shu tanqidiy ruhni davom ettirib, ta'limni yangilash zarurligini qat'iy himoya qildi. Uning fikricha, millatning qoloqlikdan chiqishi uchun avvalo maktab tizimini isloh qilish, o'quv jarayonini zamon talablari asosida qayta tashkil etish lozim edi.

Shakuriy jadidchilikning asosiy tamoyillarini qo'llab-quvvatlab, yangi usul maktablarini joriy etish tarafdori bo'ldi. Bu maktablarda o'quvchilar tez va ongli savod chiqarishi, ona tilida ta'lim olishi, matematika, geografiya, tarix kabi dunyoviy fanlarni o'rganishi ko'zda tutilgan edi. Shakuriy nazarida ta'lim faqat diniy bilimlar bilan cheklanib qolmasligi, balki hayotiy ehtiyojlarga javob beradigan amaliy va nazariy bilimlarni ham qamrab olishi kerak edi.

Jadidchilik harakati ma'rifatni milliy uyg'onishning asosiy vositasi deb bilgan bo'lsa, Shakuriy bu g'oyani amaliy faoliyati bilan mustahkamladi. U maktab ochish, yoshlarni ilmga da'vat etish, o'qituvchilarning mas'uliyatini oshirish orqali jamiyat ongini o'zgartirishga harakat qildi. Uning qarashlarida ta'lim shaxs kamolotining, shaxs kamoloti esa jamiyat taraqqiyotining asosi sifatida talqin etiladi.

Shakuriy faoliyati jadidchilik harakatining nazariy va amaliy jihatlarini uyg'unlashtirgan holda namoyon bo'ldi. U ma'rifatni shunchaki bilim berish jarayoni emas, balki tafakkurni yangilash, mustaqil fikrlashni shakllantirish, milliy o'zlikni anglash vositasi sifatida tushundi. Shu jihatdan uning pedagogik merosi jadidchilik harakatining tarkibiy va ajralmas qismi hisoblanadi.

XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Turkistondagi an'anaviy maktab tizimi zamon talablari bilan hamnafas emas edi. Ta'lim jarayonida asosan yodlash usuli ustun bo'lib, o'quvchilar matn mazmunini chuqur anglamasdan takrorlashga majbur bo'lardi. Ana shunday sharoitda jadid ma'rifatchilari, jumladan, Abduqodir Shakuriy yangi usul maktablarini tashkil etish orqali ta'lim tizimini tubdan isloh qilish tashabbusi bilan chiqdi.

Yangi usul (usuli jadid) maktablarining asosiy maqsadi - savod chiqarishni tezlashtirish, o'quvchilarda mustaqil fikrlash ko'nikmasini shakllantirish va zamonaviy fanlarni o'qitish edi. Bu maktablarda harflarni bo'g'in asosida o'rgatish metodikasi qo'llanilib, qisqa muddat ichida ongli savodxonlikka erishish ta'minlandi. Natijada ta'lim jarayoni samaradorligi sezilarli darajada oshdi

Shakuriy ta'limni faqat diniy bilimlar doirasida cheklab qo'yish tarafdori emas edi. U matematika, geografiya, tarix, tabiatshunoslik kabi fanlarni o'qitishni zarur deb bildi. Uning fikricha, ilm hayot bilan bog'liq bo'lishi, yosh avlodni real ijtimoiy muhitga tayyorlashi kerak edi. Shu bois yangi usul maktablarida darslar reja asosida, bosqichma-bosqich va tizimli ravishda olib borildi.

Ta'lim islohotining muhim jihatlaridan biri - ona tilida o'qitish tamoyili edi. Shakuriy milliy tilni saqlash va rivojlantirishni ma'rifatning ajralmas qismi deb hisoblagan. Chunki til - millat ruhi, tafakkur ifodasi. Ona tilida berilgan ta'lim o'quvchilarning bilimni chuqurroq o'zlashtirishiga xizmat qildi. Shuningdek, yangi usul maktablarida axloqiy tarbiya masalasiga alohida e'tibor qaratildi. Shakuriy nazarida ta'lim va tarbiya bir-biridan ajralmas tushunchalar edi. Ilm bilan birga odob, mas'uliyat, vatanparvarlik va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni shakllantirish asosiy vazifa sifatida belgilandi.

Yangi usul maktablari nafaqat o'quv metodikasini yangiladi, balki jamiyat tafakkurini ham o'zgartira boshladi. Bu maktablar orqali ma'rifatli, zamonaviy dunyoqarashga ega yoshlar yetishib chiqdi. Shu ma'noda, ta'lim islohoti milliy uyg'unish jarayonining muhim bosqichiga aylandi.

XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Turkiston jamiyati murakkab tarixiy jarayonlarni boshdan kechirayotgan edi. Siyosiy qaramlik, iqtisodiy qoloqlik va madaniy sustlik sharoitida millatning o'zligini saqlab qolish masalasi dolzarb muammoga aylandi. Ana shunday vaziyatda jadid ma'rifatchilari ma'rifatni milliy

uygʻonishning asosiy omili sifatida ilgari surdilar. Ushbu gʻoyaning faol targʻibotchilaridan biri - Abduqodir Shakuriy edi¹.

Shakuriy nazarida maʼrifat oddiy savodxonlik emas, balki ongni uygʻotish, tafakkurni kengaytirish va shaxsni ijtimoiy masʼuliyatga chorlovchi kuchdir. U millatning taraqqiyoti bevosita ilmiy va fikrlovchi avlodga bogʻliq, deb hisoblagan. Shu sababli u yoshlarni zamonaviy fanlarni oʻrganishga, dunyodagi oʻzgarishlardan xabardor boʻlishga va mustaqil fikr yuritishga daʼvat etgan.

Milliy uygʻonish Shakuriy talqinida ikki asosiy yoʻnalishda namoyon boʻladi: birinchisi - milliy oʻzlikni anglash, ikkinchisi - zamonaviy taraqqiyotga intilish. U milliy qadriyatlarni saqlagan holda yangilikni qabul qilish zarurligini taʼkidlagan. Uningcha, oʻtmish merosini inkor etmasdan, balki uni zamon talablari bilan uygʻunlashtirish lozim. Shakuriy maʼrifatni jaholatga qarshi kurashning eng samarali vositasi deb bildi. U jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik, savodsizlik va befarqlikni ilm orqali bartaraf etish mumkinligini ilgari surdi. Shu maʼnoda, maʼrifat uning qarashlarida ijtimoiy islohotning boshlangʻich nuqtasi sifatida talqin qilinadi.

Shuningdek, u yosh avlodni milliy gʻurur va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni muhim deb hisoblagan. Milliy uygʻonish faqat siyosiy jarayon emas, balki maʼnaviy yangilanish jarayoni hamdir. Shakuriy uchun haqiqiy uygʻonish bu ongli, bilimli va masʼuliyatli shaxsni shakllantirishdir.

Jadid maʼrifatchilari taʼlimni faqat bilim berish jarayoni sifatida emas, balki shaxsni har tomonlama kamol toptirish vositasi sifatida tushunganlar. Shu nuqtai nazardan, Abduqodir Shakuriy pedagogik qarashlarida axloqiy tarbiya markaziy oʻrin egallaydi. U ilmni axloq bilan uygʻun holda koʻrgan va bu ikki tushunchani bir-biridan ajratib boʻlmashligini taʼkidlagan.

Shakuriy nazarida haqiqiy maʼrifatli inson - bu nafaqat savodli, balki odobli, halol, masʼuliyatli va jamiyat oldidagi burchini anglaydigan shaxsdir. U yoshlarni shunchaki bilimli qilish emas, balki ularni vijdonli, mehnatsevar va vatanparvar etib tarbiyalashni asosiy vazifa deb bilgan. Ilm axloq bilan mustahkamlanmasa, u jamiyatga foyda keltirmaydi, degan gʻoya uning qarashlarida muhim oʻrin tutadi.

Shakuriy oilaning tarbiyadagi rolini ham alohida eʼtirof etgan. Uning fikricha, tarbiya avvalo oilada boshlanadi, maktab esa bu jarayonni davom ettiradi va mustahkamlaydi. Ota-ona va ustozning shaxsiy namunasi yoshlar uchun eng kuchli taʼsir vositasi hisoblanadi. Shuning uchun u oʻqituvchining nafaqat bilimdon, balki axloqan pok va masʼuliyatli boʻlishini zarur deb hisoblagan.

Axloqiy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarga tayanish masalasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shakuriy yosh avlodni milliy anʼanalarga hurmat, kattalarga ehtirom, mehnatga sadoqat ruhida tarbiyalash tarafdori boʻlgan. Uning qarashlarida komil inson obrazi milliy va umuminsoniy fazilatlar uygʻunligida namoyon boʻladi.

¹ Khalikov T. Abduqodir Shakuriy va jadidchilik harakati // Pedagogika va Tarbiya. – 2018. – № 2. – 45–56-b.

Shuningdek, u jamiyat taraqqiyotini shaxs kamoloti bilan bog'lagan. Agar yoshlar axloqan yetuk va ilmi bo'lsa, jamiyat ham barqaror va rivojlangan bo'ladi. Shu bois Shakuriy axloqiy tarbiyani ta'lim islohotining ajralmas qismi sifatida ko'rgan.

Jadidchilik harakatining eng kuchli qurollaridan biri - matbuot edi. Gazeta va jurnallar orqali jamiyat ongiga ta'sir qilish, yangicha fikrni yoyish va islohot g'oyalarini ommalashtirish mumkin edi. Abduqodir Shakuriy ham bu haqiqatni chuqur anglagan holda ma'rifatni keng ommaga yetkazish masalasiga alohida e'tibor qaratgan.

Shakuriy uchun matbuot - oddiy axborot vositasi emas, balki ongni uyg'otuvchi maktab edi. U jadid nashrlari orqali yangi usul maktablarining afzalliklarini tushuntirish, savodsizlik va jaholatning zararini ko'rsatish, ilm-fan yutuqlarini targ'ib qilish tarafdori bo'lgan. Matbuot orqali jamiyatda muhokama madaniyati shakllanib, dolzarb muammolar ochiq muhokama qilina boshladi.

Uning qarashlarida ijtimoiy faollik ham muhim o'rin tutadi. Shakuriy ma'rifatparvarni faqat dars beruvchi emas, balki jamiyat hayotida faol ishtirok etuvchi shaxs sifatida tasavvur etgan. U yoshlarni befarqlikdan voz kechib, jamiyat ravnaqi uchun mas'uliyatni his etishga undagan. Chunki milliy uyg'onish faqat fikrda emas, amalda namoyon bo'lishi lozim edi.

Matbuot va ijtimoiy faollik o'zaro bog'liq jarayon sifatida ko'rilgan. Gazetalar orqali ilgari surilgan g'oyalar maktab, mahalla va oilada davom ettirilgan. Shu tariqa ma'rifat g'oyasi jamiyat qatlamlariga bosqichma-bosqich singdirilgan.

Shakuriy so'zning kuchiga ishongan. U fikrni erkin ifodalash, haqiqatni aytish va adolatni himoya qilishni ma'rifatparvarning asosiy burchi deb bilgan. Uning nazarida qalam - jaholatga qarshi kurash vositasi, matbuot esa millatni uyg'otuvchi minbar edi.

Abduqodir Shakuriyning pedagogik merosi bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Uning g'oyalari, xususan, ta'lim va tarbiya, axloqiy komillik, milliy uyg'onish va ilm-fan uyg'unligi konsepsiyalari zamonaviy pedagogik amaliyotda amaliy qo'llanilmoqda.

Shakuriy merosining asosiy jihati - shaxsning har tomonlama rivojlanishi: bilim, axloq va jamiyatga mas'uliyat bir-birini to'ldirishi zarur. Bugungi ta'lim tizimida interfaol dars metodlari, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, axloqiy va milliy qadriyatlarni uyg'unlashtirish kabi elementlar Shakuriyning pedagogik prinsiplariga to'liq mos keladi. Shuningdek, Shakuriy maktablaridagi zamonaviy fanlar va ona tilida ta'lim tamoyili bugungi milliy ta'lim siyosatida ham qo'llanilmoqda. U o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantirgan va ilm orqali jamiyatni yangilashni maqsad qilgan. Shu jihatdan uning pedagogik yondashuvi hozirgi ta'lim islohotlari va milliy ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish bilan uzviy bog'liqdir.

Bugungi kunda Shakuriy merosi nafaqat tarixiy qadriyat sifatida, balki amaliy pedagogik yo'nalish sifatida ham o'rganiladi. Uning ishlari yosh avlodni bilimli, ma'naviyatli va mas'uliyatli etib tarbiyalash, jamiyatni barqaror va rivojlangan qilish yo'lida ilhom manbai bo'lib xizmat qiladi.

Abduqodir Shakuriy jadidchilik harakatining yetuk namoyandasi sifatida o'z davrining ijtimoiy-ma'rifiy hayotida muhim o'rin egalladi. U ta'limni isloh qilish, yangi usul maktablarini rivojlantirish, milliy uyg'onish va axloqiy tarbiyaga alohida e'tibor qaratish orqali jamiyatni yangilashga xizmat qildi.

Shakuriyning pedagogik qarashlarida ilm va axloq uyg'unligi, ona tilida ta'lim berish, zamonaviy fanlarni o'qitish va yoshlarni mustaqil fikrlashga o'rgatish kabi prinsiplar muhim o'rin tutadi. U matbuot va ijtimoiy faollikni ma'rifatni targ'ib qilish vositasi sifatida qo'llab, jamiyatda tafakkur va madaniyat uyg'onishiga hissa qo'shdi. Shakuriy merosi nafaqat o'z davri uchun, balki bugungi ta'lim tizimi va milliy ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish jarayonida ham dolzarbdir. Uning g'oyalari yosh avlodni bilimli, axloqli va mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi, shuningdek, milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlikning zamonaviy ahamiyatini namoyon etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Khalikov T. Abduqodir Shakuriy va jadidchilik harakati // Pedagogika va Tarbiya. – 2018. – № 2. – 45–56-b.
2. Madaminjonovna, M. M. METHODOLOGY OF EDUCATIONAL TEACHING OF GENERAL SCIENCES.
3. Muhammaddilyor Diyorbek O'G'Li Uzoqjonov, & Maxliyoxon Madaminjonovna Mirzakarimova (2025). Atrof-muhitni asrash va ekologik barqarorlikni ta'minlash muammolari. Science and Education, 6 (12), 17-21.
4. Mirzakarimova, M. (2025). O 'QUVCHILARDA TADBIRKORLIK TUSHUNCHALARINI RIVOJLANTIRISHNING DIAGNOSTIK TAHLILI. Scientific journal of the Fergana State University, (4), 1-1.
5. Mirzakarimova, M. (2025). Didactic Effectiveness of Teaching General Sciences with an Entrepreneurial Orientation. Journal of Institutional Research South East Asia, 23(3).
6. Uzoqjonov, M. D. O. G. L., & Mirzakarimova, M. M. (2025). Zamonaviy texnologiyalarning atrof-muhitga ta'siri. Science and Education, 6(11), 281-284.
7. El-Atrash, A., Zaki, S., Tousson, E., & Negm, M. (2022). Copper oxide nanoparticles induced liver and kidney toxicity in rat. Asian Journal of Biochemistry, Genetics and Molecular Biology, 12(4), 154-160.

8. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonov, M. D. O. G. L. (2025). Zamonaviy axborot texnologiyalariga o'tishda axborot xavfsizligi. Science and Education, 6(10), 89-93.
9. МИРЗАКАРИМОВА, М. М. (2022). ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ТАДБИРКОРЛИККА ЙУНАЛТИРИБ УЎҚИТИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ.
10. Madaminjonovna, M., & Uzoqjonov, M. (2025). The possibilities of solving environmental problems through technology. Academic Journal of Science, Technology and Education, 1(7), 11-15.
11. Uzoqjonov, M., & Mirzakarimova, M. (2025). The role and significance of artificial intelligence in modern society. Technical Science Integrated Research, 1(6), 8-10.
12. Mirzakarimova, M., & Uzoqjonov, M. (2025). Information security in information-communication technologies. Academic Journal of Science, Technology and Education, 1(6), 8-11.
13. Умнов, Д. Г., Кариев, А. Д., Тешабоев, А. Ю., & Мирзакаримова, М. М. (2024). Формирование финансовой грамотности и культуры потребления у старших дошкольников. Перспективы науки и образования, (6 (72)), 420-436.
14. MADAMINJONOVNA, M. X. T. T. Y. (2022). NALTIRIB O'QITISHNING DIDAKTIK ASOSLARI. Nova. Pub, 1-128.
15. Madaminjonovna, M. M. (2024). ECOLOGICAL-VALEOLOGICAL CULTURE IN THE "MAN-NATURE-SOCIETY" SYSTEM. Web of Teachers: Inderscience Research, 2(5), 51-55.
16. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2024). Pedagogik mahoratning shakllanishi va rivojlanishi. Science and Education, 5(3), 264-269.
17. Mirzakarimova, M. M. (2024). O'qituvchining muomala madaniyati. Science and Education, 5(4), 278-282.
18. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2024). "Avesto" va pedagogik fikrlar rivoji. Science and Education, 5(2), 224-228.
19. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2023). Scientific and pedagogical activity of Imam al-Bukhari. Science and Education, 4(12), 321-324.
20. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2023). O'zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash muammolarini o'rganish va bartaraf qilish. Science and Education, 4(11), 78-83.
21. Mirzakarimova, M. (2023). CLIL TEXNOLOGIYALARI VOSITASIDA O'QUVCHILARNING TADBIRKORLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION METOD VA VOSITALAR. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, (6), 410-415.

22. Мирзакаримова, М. М. (2020). Умумтаълим фанларини тадбиркорликка йўналтириб ўқитиш тизими. Science and Education, 1(4), 97-103.

23. Мирзакаримова, М. М. (2020). ESSENTIAL COMPOSITION OF ENTREPRENEURSHIP FUNCTIONAL LITERACY. INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND TECHNICAL JOURNAL" INNOVATION TECHNICAL AND TECHNOLOGY, 1(1), 63-65.

24. Mirzakarimova, M. M. (2022). The Necessity to Develop Students' Entrepreneurial Skills in English Classes. Telematique.-2022.-S, 7128-7131.

25. Мирзакаримова, М. М. (2020). Замонавий шароитларда умумтаълим фанларини тадбиркорликка йўналтириб ўқитиш тизими. Science and Education, 1(4), 216-222.

26. Mirzakarimova, M. (2023). EFFECTIVENESS OF STUDENTS'ENTREPRENEURIAL SKILLS DEVELOPMENT THROUGH CLIL TECHNOLOGIES. Академические исследования в современной науке, 2(8), 92-94.

27. Madaminjonovna, M. M. (2023). Innovative Methods and Tools for Developing Students' Entrepreneurial Skills Using CLIL Technologies. International Journal of Human Computing Studies, 5(3), 15-17.